

Oxu xətaları

Ötürmə-oxu zamanı səslərin, hecaların ya da sözlərin bir hissəsini, söz birləşmələrini və ya bütöv bir sətiri oxumadan keçməkdir. Ötürmənin iki növü var:

1) Tanımadığı və ya anlamadığı sözləri bilərəkdən oxumamaq;

2) Heca, yaxud sözləri görmədən edilən ötürmə. Nadir hallarda baş verən ötürmələr diqqətsizliklə əlaqədardır, lakin tez-tez sözləri, hecaları, hərfləri ötürərək baş verən oxuma isə səhifə üzərində göz izləməsinin düzgün aparılmadığını göstərir. Bu cür xətalara tez-tez edən uşaqların mətni barmağı ilə izləyərək oxuması faydalıdır. Əlavə etmə – oxuyarkən mətnə olmayan səsin, hecanın, sözün mətnə əlavə edilməsidir. Əlavələr oxunan cümləyə başqa mənə verdiyi və cümlənin mənasını dəyişdirdiyi üçün oxu xətası hesab olunur. Əgər bu cür əlavələr az olursa, ciddi bir fərq yaratmır. Ancaq bu hal tez-tez təkrarlanırsa, deməli, şagirdə diqqətsizlik, diqqətin yayınması problemi var. Təkrarlama – bir sözü və ya cümləni ikinci dəfə oxumaqdır. Bu, “reqressiya” da adlanır. Söz şagirdə tanış olduğu halda belə, inamsız olduğu üçün sözü yenidən oxuyur. Bu hal oxu sürətini azaltmaqla yanaşı, oxuyub anlamamanın keyfiyyətini də aşağı salır. Şagirdin özünəinamı artdıqca oxu tərəddüdlərində, təkrarlamalarda da azalma müşahidə edilir. 46 Oxumağa təzə başlayanlarda bu cür reqressiyalar tez-tez baş verir. Uşaqlar sözdə eyni hecanı, cümlədə eyni sözü bir neçə dəfə təkrarlamağa olurlar. Onlar sözləri hecalarla, fasilələrlə oxuduqları üçün mətnin axırına çatanda əvvəli yaddan çıxır. Ona görə də geriyə qayıdırlar ki, həmin hissələri bir-biri ilə əlaqələndirə bilsinlər. Sözlər nə qədər böyük, çoxhecalı və mənaca çətin olarsa, geriyə qayıtma, təkrarlama da bir o qədər çox olur. Şagirdlər təkrara ona görə meyllidirlər ki, bu, onları cümlədə birləşdirməyə və mənəni başa düşməyə kömək edir. Ona görə də oxuya yeni başlayanlar üçün belə geriyə qayıtmanı nöqsan hesab etmək düzgün deyil. Tərsinə oxuma – hərflərin, hecaların, sözlərin yerini dəyişdirərək və ya geriyə çevirərək oxumadır. Bu problemə daha çox birinci sinif şagirdlərində rast gəlinir. Tərsinə oxumanın 4 növü var: bütöv sözü, sözün bir hərfini, hərflərin sırasını və sözlərin sırasını tərs oxuma. Kökləri bir-birinə bənzəyən, eyni hərflili sözlər, xüsusilə kiçikyaşlılar tərəfindən səhv oxunur. Xüsusən bir-birinə oxşayan b-d, m-n, u-n kimi hərflər, bundan əlavə, f-t, c-e, a-o, c-ç, s-ş və s. kimi bir qrup hərflər verilmiş qarşılığı ilə əvəz edilərək səhv oxunur. Bu cür səhvlər edən şagirdlərə yanılmaclar oxutmaq faydalıdır. Tələffüz xətaları– düzgün tələffüz qaydalarına (orfoepik normalara) əməl edilməməsidir. Tələffüz xətalına bəzən dialekt və şivələr də mənfi təsir göstərir. Məktəblərdə düzgün yazı qaydaları ilə yanaşı, düzgün tələffüz qaydaları da öyrədilməli, bununla bağlı sistemətik iş aparılmalıdır

Disleksiya nədir?

Disleksiya yunan sözüdür və mənası "sözlərlə çətinlik çəkmək" deməkdir. Disleksiya bir öyrənmə problemidir və bu, dinləmə, danışma, oxu, yazı, fikir irəli sürmə və riyazi qabiliyyətlərin qazanılması və istifadə edilməsi zamanı yaranan çətinliklərlə özünü göstərir. Disleksiya ilk dəfə 1881-ci ildə Dünya Nevrologiya

Federasiyası tərəfindən müəyyən edilmişdir. 47 İnsanların bir qismi disleksiyanı xəstəlik hesab edir, bir qismi isə zəka səviyyəsinin aşağı olması ilə əlaqələndirir. Lakin bunların heç birini doğru hesab etmək olmaz. Çünki zəka səviyyəsi yüksək olan bir çox məşhurlarda da disleksiya olub. Onların zəka səviyyələri aşağı olmadığı və hətta xüsusi istedadları da olduğu sübut olunub. Məsələn, nisbilik nəzəriyyəsinin əsasını qoyan böyük alim Albert Enşteyn, Kalipso musiqisinin kralı Harry Belafonte, böyük memar, heykəltəraş və “Mona Lisa”-ni rəsm dünyasına bəxş edən rəssam Leonardo da Vinçi, irlandiyalı yazıçı Yeats, "Düşünən adam" başda olmaqla bir çox məşhur əsərlərin müəllifi heykəltəraş Roden, aktyor Tom Kruz, müğənni və aktyor Şer disleksiyalı məşhurlardandır. Disleksiyalı uşaqlarda diqqətsizlik də olur. Buna görə də disleksiyalı uşaqlarla mütəxəssis köməyi ilə diqqətin davamlılığı üçün iş aparılmalıdır. Sözlə, səslə, vizual təlim metodları seçilməlidir. İmtahan suallarını tez oxuya və cavabları yazma bilmədikləri üçün bu uşaqlardan şifahi imtahan götürmək daha effektiv olar. Disleksiya anadangəlmə və sonradan qazanılmaqla (inkışaf pozğunluğu və zədələnməyə görə) iki qrupa ayrılır. Anadangəlmə disleksiya doğuşdan əvvəl, doğuş zamanı və doğuşdan sonrakı fəsadlara görə üç yerə bölünür. Anadangəlmə disleksiya zəif və rejimsiz qidalanma, hamiləlikdə keçirilən infeksiyalar və yanlış dərmandan istifadə səbəb ola bilər. Uzun və çətin doğuş zamanı uşağın nəfəs almasındakı gecikmə və sonradan keçirdiyi qızdırmalı xəstəliklər də disleksiyanın səbəblərindəndir. Bu, irsi faktorlarla da bağlı ola bilər. Disleksiya aşağıdakı əlamətlərlə özünü göstərir:

- Dilin açılması gecikir;
- Yeni sözləri gec öyrənir;
- Hərəkət və koordinasiya pozğunluğu olur;
- İstiqaməti (sağ, sol, yuxarı, aşağı) və vaxtı (bu gün, sabah, əvvəl, sonra) təyin etməkdə çətinlik çəkir;
- Danışarkən fikrini düzgün ifadə etmək üçün uyğun sözlərdən yerində istifadə edə bilmir;
- Qafiyələnən sözləri öyrənməkdə çətinlik çəkir. 48 Bəzən valideynlər bu əlamətləri normal hesab edir və heç bir problem olmadığını düşünürlər. Lakin bu cür uşaqlar məktəbə başladıqdan sonra qeyd edilən əlamətlər daha kəskin formada özünü göstərir. Məktəb vaxtı görünən əlamətlər:
 - Hərfləri öyrənməkdə çətinlik çəkir;
 - Sözləri hecalamaqda və hərflənməkdə çətinlik çəkir;
 - Sözləri və obyektlərin adını xatırlamaqda çətinlik çəkir;
- Yazıları oxumaqda çətinlik çəkir;
- Oxşar səsləri və hərfləri fərqləndirə bilmir;
- Oxuyarkən sözləri, sətirləri tez-tez ötürür;
- Ləng oxuyur;
- Yazı yazmaqda (52 əvəzinə 25, “kitab” əvəzinə “batik” yazmaq və s.) çətinlik çəkir;
- Sözlərin mənasını düzgün bilmir;
- Yazı yazmağı və oxumağı bacarmır, ancaq yazıda çoxlu imla səhvləri buraxır və çox gec oxuyur. Disleksiya diaqnozu psixoloq və ya mütəxəssis tərəfindən

qoyulmalıdır. Problemi vaxtında müəyyən etmək və lazımi tədris metodları seçmək problemin həllinə kömək edə bilər. Uşaqlara vaxtında diaqnoz qoymaq və onlara lazımi yardım göstərmək vacibdir. Disleksiyanın xüsusi müalicə üsulu yoxdur, ancaq aşağıdakılar onun müalicəsində böyük rol oynayır:

- Düzgün qidalanma;
- Ailədə və cəmiyyətdə bu cür insanlara qarşı düzgün münasibət;
- Özəl dərslər (burada bu cür uşaqların öyrənmə qabiliyyətinin artması üçün daha maraqlı və əyləncəli öyrənmə metodlarından istifadə edilir).

Əlavə oxu Materialı; F. Yusibov “İfadəli oxu”. Bakı 2014.